

Відгук рецензента
на дисертацію ХАРИТОНЮК ОРИСИ ЛЕОНІДІВНИ
«Вплив децентралізації влади на розвиток партисипативної демократії
в Україні», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії в
галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
за спеціальністю 052 «Політологія»

Актуальність теми дослідження Харитонюк О. Л. зумовлена тим, що децентралізація влади може впливати на розвиток партисипативної демократії, надаючи громадянам більше можливостей брати участь у прийнятті рішень та впливати на діяльність органів влади. Процеси децентралізації впливають на партисипативну демократію через такі інструменти як зменшення владної ієрархії та делегування влади на місцевий рівень, що може зробити процеси управління більш доступними громадянам. Громадяни отримують більше можливостей висловлювати свої потреби та відстоювати свої інтереси через участь у прийнятті рішень на місцевому рівні. Відбувається зміцнення місцевої громади, децентралізація може сприяти розвитку місцевих громад та їхнього впливу на вирішення проблем. Місцеві органи влади та місцевого самоврядування можуть бути більш орієнтовані на конкретні потреби своєї громади, сприяючи активнішому взаємодії та співпраці між громадою і владою. Децентралізація призводить до збільшення відповідальності місцевих органів влади перед громадянами, оскільки їм потрібно враховувати потреби та думку своїх виборців. А громадяни, в свою чергу, можуть контролювати дії місцевих лідерів, що зміцнює прозорість та ефективність владних структур. Місцеві органи мусять бути гнучкішими та швидко реагувати на місцеві проблеми, що сприяє інноваціям у вирішенні проблем громади. Зближення прийняття рішень з місцевими умовами може призводити до кращих та більш адаптованих стратегій розвитку. Децентралізація може створити нові можливості для громадян в питанні участь у політичних процесах, які раніше можливо були віддалені чи важкодоступні. Ефективність цих впливів залежити від багатьох факторів, таких як рівень розвитку громади, розмір та ресурсна база місцевих органів влади, а також національна політика щодо децентралізації.

Для України децентралізація влади є важливою та актуальною темою з кількох причин. Децентралізація може зробити участь громадян у прийнятті рішень більш активною та зміцнити громадянське суспільство. Громадяни відчують більший інтерес та відповідальність за розвиток своєї місцевості. Децентралізація сприяє розвитку місцевих громад, що є ключовим аспектом сталого розвитку. Зближення влади з місцевим населенням дозволяє краще реагувати на місцеві потреби та проблеми. Передача більшої влади на місцевий

рівень може допомогти у боротьбі з корупцією. Локальні органи влади, які діють в більш прозорий та відкритий спосіб, можуть зменшити ризик корупційних схем. Децентралізація сприяє рівномірному розподілу ресурсів та інвестицій, забезпечуючи розвиток усіх регіонів країни, а не лише обмежених центральних областей; зміцнюються політичну стабільність, оскільки вона включає більше громадян у процеси управління та робить владні структури більш відкритими та відповідальними. Здійснення реформ у напрямку децентралізації є важливим кроком у напрямку відповідності європейським стандартам та вимогам щодо демократії та управління. Загальною метою є створення ефективної та демократичної системи управління, яка враховує інтереси громадян та сприяє сталому розвитку всієї країни. Саме цим і зумовлена актуальність досліджуваного явища у роботі Харитонюк О. Л.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Дисертантка Харитонюк О. Л. чітко сформулювала мету дослідження – комплексний політологічний аналіз стану партисипативної демократії в Україні на рівні територіальних громад та впливу реформи децентралізації влади на її розвиток на прикладі Волинської області. Відповідно до мети завдання роботи полягають у наступному: визначити стан партисипативної демократії (демократії участі) в Україні; висвітлити яким чином децентралізація впливає на розвиток партисипативної демократії; проаналізувати вплив української політичної культури на розвиток партисипативної демократії; охарактеризувати процес активізації ТГ у ході децентралізації влади на прикладі Волинської області; висвітлити роль політичних партій та інститутів громадянського суспільства в активізації громад; проаналізувати чеський та польський досвід залучення громадян до участі у місцевому самоврядуванні та сформулювати найкращі практики для України.

Об'єктом дослідження авторка динаміку розвитку та механізми партисипативної демократії в Україні, а предметом дослідження – вплив децентралізації влади на становлення, розвиток та перспективи партисипативної демократії на рівні територіальних громад в Україні: регіональний досвід.

Головним здобутком роботи Харитонюк О. Л. є те, що дослідження є одним з перших досліджень у вітчизняній політичній науці щодо впливу децентралізації влади на розвиток партисипативної демократії на рівні територіальних громад – необхідної умови формування громадянського суспільства в Україні.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому що вперше проаналізовано позитивний вплив реформи місцевого самоврядування та ТОВ на розвиток партисипативної демократії на прикладі Волинської області; схарактеризовано сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на

2016- 2020 роки у питаннях розвитку демократії участі на локальному рівні, що виконано відповідно до Національної стратегії; встановлено політичну орієнтацію українського суспільства на громадоцентризм, який проявляється у схильності до самоврядування та самоорганізації та проявився українським суспільством у формі активного добровільного об'єднання громад, яке розпочалося у 2014 р. в Україні і проявилось під час російського вторгнення; наголошено на важливості стратегічного розвитку цифровізації послуг у територіальних громадах, зважаючи на досвід Польщі і Чехії; сформульовано практичні рекомендації щодо розвитку інституційних підходів та інструментів демократії участі для України на основі аналізу партисипативної демократії на локальному рівні в Чехії та Польщі, що сприятиме наближенню місцевого самоврядування України до стандартів Європейської хартії місцевого самоврядування Отримав подальший розвиток напрям дослідження еволюції громадської участі у ході децентралізації залежно від типу громади (міська, сільська, селищна) і територіального розташування.

Практичне значення одержаних результатів дослідження. Значення дисертаційної роботи Харитонюк О. Л. полягає в тому, що одержані результати наукової роботи можуть бути використані як теоретико-методологічний фундамент та набір емпіричного інструментарію для різнобічного вивчення та аналізу шляхів адекватного реагування на нові загрози та ризики, що продукуються за сучасних умов розвитку суспільства, що трансформується; для розробки стратегій поведінки України у сфері національної безпеки, воєнного будівництва, розробки шляхів реформування силових структур України; подальшого дослідження партисипативної демократії в Україні.

Позитивною характеристикою роботи є те, що авторка вже використала свої наукові надбання, наприклад, під час роботи регіональною координаторкою Всеукраїнської ініціативи «Активна громада» в ГО «Інститут Республіка»; організації форуму «Реформа місцевого самоврядування на Волині: інструменти участі громадян», який відбувся 27.09.2016 р. у м. Луцьк; процесу добровільного об'єднання в порядку місцевої ініціативи з добровільного об'єднання ТГ міста Луцька та сіл, що із ним межують; участі у телепрограмі «Влада громади», у прямому ефірі НТКУ «Волинської регіональної дирекції», 02.11.2016 р.; діяльності у ВРВ АМУ, а саме семінару «Відродження місцевого самоврядування як шлях до зрівноваженого розвитку – досвід України, Республіки Польща та Білорусі», який відбувся в м. Луцьк 04.11.2016 р.; участі в громадському обговоренні питання про створення Маневицької селищної ОТГ 19.02.2017 р.; у співпраці з ГО «Волинський інститут права» у формі спільної розробки у 2016 р. Положення про громадські слухання в м. Луцьк; з Офісом реформ із децентралізації та розвитку у Волинській області, а саме у проведенні

тренінгу «Від теорії до практики: Як Зимнівська ОТГ використовує нові можливості реформи місцевого самоврядування», що відбувся 17.10.2016 р. у селі Зимне.

Відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертація складається з анотації, вступу, 3 розділів, поділених на 9 підрозділів, а також висновків, додатків та списку використаних джерел (178 найменувань). Загальний обсяг – 208 сторінок, із них основний текст – 153 сторінки. Оформлення дисертації відповідає вимогам до такого виду робіт. Аналіз тексту дисертаційної роботи свідчить про дотримання автором вимог академічної доброчесності. У роботі подано посилання на відповідні джерела при використанні ідей, розробок, тверджень і відомостей, а також надано достовірну інформацію про результати наукової роботи, використані методи дослідження і джерела інформації. Представлений рукопис дисертації у повній мірі відображають зміст роботи, відповідають спеціальності 052 «Політологія».

Основні положення, висновки та рекомендації можуть бути використані органами влади (Верховною Радою України, Адміністрацією Президента України, Кабінетом Міністрів України) політичними партіями, інститутами громадянського суспільства, органами самоорганізації населення, громадськими активістами, засобами масової інформації, вітчизняними та іноземними закладами освіти. Також, матеріали дослідження можна використати при підготовці підручників та посібників із питань громадянської освіти, при викладанні курсів із суспільно-політичних дисциплін, при проведенні тренінгів, воркшопів, форумів та вебінарів з питань партисипативної демократії.; при складанні навчально-методичних матеріалів, навчальних програм для студентів спеціальностей «Політологія», «Державне управління» та ін.

Повнота викладення наукових положень, висновків і результатів в опублікованих працях. Обґрунтованість наукових положень, висновків, сформульованих у дисертації, підтверджується 17 науковими публікаціями, п'ять із яких – у наукових вітчизняних фахових виданнях, одна – у закордонному виданні та одинадцять – у збірниках матеріалів вітчизняних та міжнародних наукових конференцій.

У цілому позитивно оцінюючи науковий рівень дисертаційної роботи Харитонюк О. Л., слід зазначити деякі дискусійні положення та зауваження:

1. У роботі варто було би використати системно-функціональний метод дослідження, який передбачає дослідження предмета з точки зору взаємопов'язаності елементів, що утворюють його структуру, і функцій, властивих і цим елементам, і явищу загалом. Звідси випливає необхідність застосування методу моделювання, який дозволяє побачити чітку структуру майбутнього партисипативної демократії в політичному просторі, що

складається з суб'єктів, інститутів і процесів. Методологічно важливим є те, що принципом структурно-функціонального аналізу є розгляд у єдиній цілісності функцій і дисфункцій політичних інститутів. Такий аналіз допоміг би вивчити сучасний стан демократичних інститутів під час децентралізації.

2. У Р 1.2. можна було би використати поділ відповідно до ретроспективного аналізу на три групи теорії демократії – класичні, молоді, гібридні та взаємозв'язки між ними, де партисипативна (або партисипітарна) відноситься до молодих демократій. Обмеженість концепцій ліберальної, плюралістичної та корпоративної демократії спонукає політологів шукати інші теоретичні моделі демократичного здійснення державної влади. Таким чином виникли молоді демократії другої половини ХХ ст. Однією з них є концепція партисипітарної демократії (від «participere» – брати участь). Така форма демократії передбачає активну участь громадян в обговоренні та прийнятті рішень із найголовніших проблем суспільного життя та державного управління, свідому й активну участь у політичних процесах, зокрема у виборах. У партіципаторному суспільстві громадяни добре поінформовані, зацікавлені у власному залученні до процесів державного управління та виборів. Американський політолог Б. Барбер відзначає: «Демократія участі, таким чином, розуміється як пряме управління освічених громадян. Громадяни – це не просто індивіди, що діють у приватній сфері, а добре проінформовані суспільні громадяни».

3. Також з урахування зауваження 3, у Р.1.2., аналізуючи партисипативну демократію, варто було б дослідити формування нетократії – термін використаний в книзі А. Зодерквіста «Нетократія» (2000 р.), що означає нову форму управління суспільством, основа якої не матеріальні цінності, а інформація. Доступ до достовірної інформації і маніпуляції з нею забезпечують владу над іншими учасників того чи іншого соціуму (суспільства, країни, держави).

4. Ураховуючи зміст Р.1.3., на мою думку, його варто було би назвати «Вплив українського менталітету на розвиток партисипативної демократії».

5. Р.1. є не виправдано завеликим за обсягом. З практики написання дисертацій розподіл текстового навантаження виглядає таким чином: 20% на р.1 (теоретичний) та орієнтовно однакового на Р.2 та Р.3. Відповідно такий поділ у роботі порушено: Р.1. – 67 сторінок, Р.2. – 43, Р.3. – 31, а мало би бути у межах: Р.1. – 30-32 сторінки, відповідно Р.2. та Р.3. орієнтовно по 60-62 сторінки. Питання практичного характеру мали би знайти відображення в Р.3, Тому, на мою думку, структура роботи виграла би якщо би теоретичні питання були розглянуті в Р.1., а Р.1.4, 1.5 перенесені в «практичні» розділи.

6. У розділі 2.1 авторка аналізує концепцію «доброго урядування» (*good governance*) (с.78). Я вважаю, що більш точнішим терміном є «публічне врядування» (*англ. governance; new / public governance*). Можливо, доцільно вкласти акцент на розрізненні між традиційним політичним врядуванням (*англ. government*) та новим публічним врядуванням (*governance*), яке пов'язане із зміною управлінської парадигми. Останнє передбачає розширення управлінської діяльності за межі уряду, «роздержавлення» управлінських функцій та передачу їх значної частини іншим суспільним суб'єктам, таким як бізнес чи інститути громадянського суспільства. Отже, держава не просто «править», а «скеровує», здійснюючи координацію по горизонталі за мережевим принципом. «Добре врядування» (*англ. good governance*) можна розглядати як підвид «публічного врядування», в якому закладений нормативний стандарт урядування для країн, що здійснюють модернізацію своїх суспільних та управлінських систем.

7. Поза увагою авторки в теоретичному розділі залишилося саме поняття «децентралізації»

8. Недоречним є перелік 40 критеріальних показників та відображав інституційну привабливість громад, який зайняв 3 сторінки тексту (с.102-104), його варто було би перенести у Додатки.

9. Р.3.1. Чеський досвід залучення громадян до участі у місцевому самоврядуванні, с. 137 *«Ми не вважаємо, що потрібно буквально копіювати приклади реформування інших країн, оскільки існують різні історичні, територіальні, економічні, політичні та ментальні чинники, які відрізняють Україну від інших країн світу»*, Р.3.2. «Розвиток партисипативної демократії на прикладі Республіки Польща». У вступі варто було би обґрунтувати вибір саме цих держав для аналізу в дисертації, а також обґрунтувати аналіз на прикладі Волинської області.

10. Цитування повинно супроводжуватися коментарем, або позицією автора, чого часто бракують в тексті дисертації. Наприклад, Р.1.1., с. 27-28 – три абзаци цитат з посиланнями, але без аналізу авторки. Також зазначення в тексті будь-яких статистичних даних потребують посилання, як наприклад. С.86 «Варто зауважити, що лише у 7 ТГ Волинської області з 54 ТГ, після виборів, які відбулися 25 жовтня 2020 р., посади голів ТГ очолили жінки».

11. У наукових роботах дисертаційного рівня не бажано використовувати посібники, підручники, конспекти лекцій (наприклад, позиції 47, 54, 56,70, 82, 127).

Загальний висновок. Дисертаційна робота Харитонюк Орісі Леонідівни «Вплив децентралізації влади на розвиток партисипативної демократії в Україні», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 052 «Політологія», є

самостійним, завершеним науковим дослідженням, яке містить обґрунтовані і достовірні наукові результати. Отримані результати мають наукову новизну, важливе теоретичне та практичне значення. Дисертаційна робота відповідає спеціальності 052 «Політологія» і вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її авторка заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 «Політологія», галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Рецензент:

**Доктор політичних наук, професор,
професор кафедри міжнародних комунікацій
та політичного аналізу,
декан факультету міжнародних відносин
Волинського національного університету
імені Лесі Українки**

